

Mindaugo Tamošaičio 9 kl. istorijos vadovėlio I d.
recenzija („Baltų lankų“ vadovėliai“, 2023)

Mindaugo Tamošaičio 9 kl. vadovėlio I dalyje pateikiama medžiaga pritaikyta siekti dalyko bendrojoje programoje įvardytų tikslų ir uždavinių bei ugdyti įvairias mokinių kompetencijas. Vadovėlyje nėra fakto ir dalyko klaidų, turinys parengtas remiantis patikrintais, patikimais ir įvairiais šaltiniais. Tekste nėra diskriminavimo ir diskriminavimo propagavimo lyties, rasės, tautybės, pilietybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu. Nėra reklamos. Pateikiamos nuorodos į skaitmeninius išteklius, kurie nėra mokami, visiems laisvai pasiekiami. Asmenybių veiklos aprašymai, iliustracijos, užduotys nepažeidžia asmens teisių ir laisvių bei pagrindinių tarptautinės teisės principų, vengiama neigiamas emocines reakcijas keliančių asociacijų, būdvardžių ir kategoriškų apibendrinimų, nėra neigiamų ar kitokių lyčių stereotipų, mergaitės ir berniukai, moterys ir vyrai vaizduojami nešališkai. Vadovėlio turinys atitinka dalyko bendrojoje programoje aprašytą mokymosi turinį, atskiros dalys logiškai dera tarpusavyje, atsižvelgiama į mokinių amžių, vaizdinė medžiaga dera su kitais vadovėlio turinio elementais.

Labai naudinga, kad kiekvieno skyriaus pradžioje autorius pateikia laiko juostą, išskiria svarbiausias sąvokas, pateikia pagal temas atrinktą svarbių asmenybių sąrašą. Tiek mokiniui, tiek mokytojui svarbu, kad pateikiama kompetencijų, kurios bus ugdomos, lentelė. Skyriaus pradžioje autorius pasiūlo po dvi temas istoriniam tyrimui, aprašo pasirengimo ir atlikimo etapus bei paaiškina, kokie turėtų būti siekiami rezultatai. Skyriaus pabaigoje pateikiamos apibendrinimo užduotys, žemėlapių analizė, atviro tipo klausimai ir testas, kurių pagalba mokinys gali pasitikrinti, kaip įsisavino skyriaus medžiagą. Toliau pateikiama lentelė, kurios pagalba mokiniai gali įsivertinti, kaip sekėsi ugdytis skyriaus pradžioje išskirtas kompetencijas. Vadovėlyje gausu įvairių tipų iliustracijų, lentelių, labai daug žemėlapių, parinkti itin tinkami, devintokui suprantami šaltiniai, kurie taikliai papildo autoriaus tekstą. Kai kurie šaltiniai turėtų padidinti mokinių domėjimąsi ir pasididžiavimą savo šalies istorija (pvz., T. Kosciuškos laiško T. Džefersonui ištrauka). Temos pradžioje iškeliamos istorinės problemos, kurias mokiniai turi išspręsti susipažinę su vadovėlio medžiaga ar pateiktais šaltiniais (pvz., temoje apie Prancūzijos revoliuciją pateikiama išlaidų lentelė, trečiojo luomo padėties karikatūra, pagal kurias mokinys turi išskirti revoliucijos priežastis). Skiltyje „Aktualu“ formuluojamas smalsumą žadinantis klausimas (pvz., temoje apie Prancūzijos revoliuciją klausama, „Kaip Prancūzijos vėliavos spalvos susijusios su jakobinų nuvertimu?“). Jei kurioje nors temoje užsimenama apie įvykius, kurie bus aptariami vėlesnėse temose, nurodomas puslapis ir temos pavadinimas, todėl besidomintis mokinys gali atsiversti ir iš karto surasti daugiau informacijos. Taip pat, jei temoje rašoma apie anksčiau aptartus įvykius, autorius primena, kuriame puslapyje apie tai

buvo kalbama, kad primiršęs mokinys galėtų prisiminti medžiagą. Labai teigiamai vertintina, kad temos suskaidytos į smulkesnes (pvz., apie Napoleoną pasakojama trijose atskirose: *Napoleono Bonaparto iškilimas ir viešpatavimas Europoje*, *Napoleono Bonaparto epochos pabaiga ir jos poveikis Europai*, *Prancūzmetis Lietuvoje*), galima lanksčiau planuoti veiklą pamokoje ar atsiskaitomuosius darbus. Vadovėlyje didelis dėmesys skiriamas Lietuvos istorijai net ir visuotinės istorijos temose (pvz., kalbant apie Liepos 4-osios reikšmę amerikiečiams paaiškinama, kad ši diena jiems tokio paties svarbumo kaip lietuviams Vasario 16-oji ir Kovo 11-oji, temoje apie politines teorijas paaiškinama ne tik, kada ir kurių pažiūrų partijos atsirado Lietuvoje, bet ir kurios veikia šiuo metu). Be to, autorius įvairiose temose parodo sąsajas su naujausiais įvykiais (pvz., tema apie Rusijos ekspansiją nuo XVIII a. pradedama papasakojant apie jos agresiją Ukrainoje 2014 m. ir 2022 m.). Šie faktai ir sąsajos padės mokiniams susikurti vaizdinį, kad praeities įvykiai glaudžiai susiję su tuo, kas vyksta šiuo metu. Po poskyrio apie „Enciklopedijos“ leidybą Prancūzijoje toliau aprašoma enciklopedijų leidimo istorija Lietuvoje, pateikiama nuoroda į Visuotinę lietuvių enciklopediją, mokiniams paaiškinama, kad šios internetinės enciklopedijos straipsniai peržiūrimi mokslininkų, todėl patikimi ir gali būti naudojami rengiant projektus ar atliekant istorinius tyrimus. Vadovėlyje dėmesys skiriamas ir tautinėms mažumoms (Vilniaus Gaono veiklos aprašymas, žinomų lenkų politinių veikėjų istorijos ir t. t.). Daugelio temų užduotyse kviečiama pasidomėti gyvenamosios vietovės istorija, surasti istorinių faktų apie joje buvusius įvykius, jų įamžinimą, tai padės mokiniams susieti istorinius įvykius su savo aplinka. Vadovėlio tekstas parašytas labai kūrybingai, jame daug istorinių faktų, bet drauge jis ir nėra perkrautas.

Pirmoje temoje „Naujųjų laikų sąvoka, chronologija ir esminiai naujųjų laikų bruožai“ nereikėtų rašyti, kad chronologinės ribos yra ginčytinos, kad kitur skirstoma į pirmą ir antrą dalis, o tiesiog pateikti mokiniams tokį chronologinį skirstymą, kuris naudojamas mūsų mokyklose. Taip pat netikslinga vardinti įvykius, apie kuriuos mokiniai dar nesimokė (JAV įsteigimas, Prancūzijos revoliucija, Napoleono epocha...). Temos pavadinime nurodyta, kad bus aprašomi esminiai bruožai, todėl juos reikėtų ir išvardinti, gal net išskirti, surašyti stulpeliu. Dabartinis įvado tekstas labai platus, jame daug įvykių, sąvokų – devintokai tiesiog nesupras, kas svarbiausia. Būtų patogiu, jei pirmoje temoje mokiniai turėtų paruoštuką, kuri atsivertę bet kada galėtų susirasti laikotarpio bruožus. Siūlyčiau supaprastinti tekstą, atmesti sąvokas, įvykių aprašymus, paaiškinimus, juk apie visa tai išsamiai bus kalbama vėlesnėse pamokose. Norėtųsi įvadinei temai skirti vieną pamoką, o pagal rankraštį panašu, kad gali prireikti ir 2–3. P. 4–5 pateikiamos keturios iliustracijos iš būsimų temų, bet nesuprantama, kaip mokinys, jas nagrinėdamas pirmoje pamokoje, gali atsakyti į klausimą, kuriuos naujųjų laikų procesus atspindi paveikslėliai. Gal naudingiau būtų prašyti susieti su anksčiau buvusiu tekstu, pasiūlyti sukurti savo istoriją, o ką galėjo pasaulyje pakeisti prasidėjęs kolonijų grobimas ar sukurta garo mašina. Po to, kai bus nagrinėjamos atitinkamos temos mokiniai palygins,

ką jie galvojo ir kaip nutiko iš tikrųjų. Lygiai taip pat ir antroje įvado temoje apie Lietuvą vadinama labai daug įvykių, pakankamai smulkiai aprašoma visa laikotarpio istorija, bet daugumai mokinių toks išvardinimas naudos neduos, o tiesiog paskatins greičiau perversti puslapį.

P. 8 prie pažinimo šaltinių „Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija“ pateikiamas klausimas „Koks dokumento tikslas?“. Apie dokumento tikslus bus kalbama prie temos, geriau tiktų klausimas, ką apie laikotarpį galime sužinoti iš šio dokumento, kas tuo metu gyvenusiems žmonėms buvo svarbu. Tame pačiame puslapyje išvardinti dokumentų pavadinimai ir skiriama užduotis „Kokie dokumentai priimti JAV ir Europoje?“, kurią atlikdamas mokinys tik perskaitys pavadinimus, todėl galima paklausti, kodėl būtent tokie dokumentai buvo priimti. P. 14 suformuluota problema „Kaip ir kodėl dabartinė Lietuvos konstitucija susijusi su Apšvietos epocha?“. Tekste (p. 17) pateikiamas atsakymas: „Net ir dabartinėje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje galima rasti svarbiausių švietėjų idėjų, tarp jų: valdžia turi priklausyti tautai, įteisintas valdžių padalijimo principas atskiriant tris valdžias: įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisinę. Tai įtvirtinta visose šiuolaikinėse demokratinėse valstybėse.“ Būtų galima mokiniams pateikti LR Konstitucijos ištrauką, kad jie patys šaltinyje surastų atsakymą į iškeltą problemą.

Kai kurie klausimai po temomis yra itin lengvi (pvz., tema apie JAV, klausimas „Iš kurio žemyno buvo vežami vergai?“; temoje apie Direktoriją, p. 46, rašoma, kad ją sudarė 5 nariai, tada klausimas, kiek narių sudarė Direktoriją; p. 55: aptarkite, kurios valstybės dalinosi ATR ir t. t.). Dirbant su devintokais labiau norėtusi ne klausimų kas, kiek, kur, bet kodėl taip atsitiko, kodėl būtent tos šalys dalyvavo padalinimuose ir pan. Gal būtų galima papildyti esamus klausimus ar pridėti antrą dalį, kad į juos galėtų atsakyti įvairių gebėjimų mokiniai.

P. 22 aprašoma dailininko P. Smuglevičiaus veikla, todėl labai norėtusi bent vieno jo paveikslo iliustracijos.

Apibendrinamuosiuose klausimuose pateikiama užduotis „Tyrinėk“, bet joje labai kartojamasi: internete surask medžiagą, parašyk ir pristatyk draugams. Galima būtų pajvairinimui įtraukti užduočių su skaitmeniniais įrankiais, pvz., sukurk el. plakata, paruošk skaitmeninę laiko juostą, padarykite el. darbų parodą ir pan.

Vadovėlyje autorius naudoja terminą „Suvalkija (Užnemunė)“. Gal būtų tikslinga kažkurioje vadovėlio vietoje paaiškinti ir Sūduvos terminą.

Apibendrinant galima teigti, kad 9 kl. istorijos vadovėlio I d. visiškai atitinka bendruosius ir specialiuosius vadovėlių reikalavimus.

R. Burinsk.